

خیام نامه
حکیم عمر خیام نیشابوری

دکتر نظام الدین نوری کوتنایی

عضویت علمی دانشگاه هنر تهران

سرشناسه	:	نوری کوتنایی، نظام‌الدین، ۱۳۲۷ -
عنوان و نام پدیدآور	:	خیام نامه : حکیم عمر خیام نیشابوری / نظام‌الدین نوری کوتنایی.
مشخصات نشر	:	تهران: نشر زهره، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۲۴۴ ص.
شابک	:	۸-۲۹-۲۹۸۱-۹۶۴-۹۷۸
عنوان دیگر	:	حکیم عمر خیام نیشابوری.
موضوع	:	خیام، عمر بن ابراهیم، ۴۳۲ - ۵۱۷ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	:	شعر فارسی -- قرن ۵ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	:	Persian poetry -- 11th century -- History and criticism
رده بندی دیویو	:	۲۲/۱۶۸
رده بندی کنگره	:	۹۱۳۹۵ خ ۹۴ / ۴۶۳۵ PIR
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۲۹۶۰۰۰

نشر زهره

عنوان: خیام نامه (حکیم عمر خیام نیشابوری)

مؤلف: نظام‌الدین نوری کوتنایی

ناظر فنی چاپ: علی عشقی

صفحه‌آرا: طاهره شامانیان

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۸-۲۹-۲۹۸۱-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۲۷۰۰۰ تومان

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان وصال شیرازی، کوچه ماهان، پلاک ۴، زنگ اول.

تلفن سفارشات: ۰۲۱-۶۶۴۹۸۴۵۹ - ۰۹۳۰۲۴۳۴۳۴۱

دیباجه

ابوالفتح عمر بن ابراهیم خیام نیشابوری حدود سال ۴۰۷ هجری در نیشابور به دنیا آمد و در سنین کودکی و نوجوانی تحت تعلیم موفق نیشابوری بوده است. وی در سال‌های ۴۲۷ به بعد در محضر شیخ‌الرئیس ابوعلی سینا فیض برده و پس از فراگرفتن کلیات معارف عصر خویش، حکمت و نجوم و ریاضیات را نیز آموخت.

خیام حدود سال ۴۶۷ هجری به دستور سلطان جلال‌الدین ملک‌شاه سلجوقی و وزیرش خواجه نظام الملک طوسی، به طرح و تعدیل تقویم فارسی اهتمام ورزید و تاریخ جلالی را که به نظر علمای شرق و غرب درست‌ترین روش گاه‌شماری سال شمسی است، بنیاد گذاشت. وی در همان سال به همراهی چند تن از اصحاب و مأمور ساختن رصدخانه‌ای شد که تا سال ۴۸۵ ه. یعنی سال فوت ملک‌شاه دایر بود.

خیام در طول زندگی خود از نیشابور به سجستان، هرات، بلخ، اصفهان و حجاز سفر کرده و در پایان عمر که به روایتی سیال ۵۱۷ شمسی بوده، در نیشابور دیده از جهان فرو بست و آرامگاه وی در جوار امام‌زاده محروق نیشابور قرار دارد.

درباره‌ی خیام بالغ بر دو هزار کتاب و رساله و مقاله نوشته شده است. ولی با این حال وی هنوز کاملاً شناخته نشده است. تعداد رباعیات خیام و منسوب به او از ۲۰۰ تا ۲۰۰۰ شمرده‌اند. خیام حکیمی پرمایه که از فراگرفتن علوم عصر خود هیچگاه کوتاهی نکرده است. وی در علوم عقلی چون: حکمت، ریاضیات، نجوم و طب یگانه زمان خویش بوده است و با ادبیات و علوم منقول از تفسیر و حدیث و روایات مختلف در کیفیت قرائت آیات قرآنی گرفته تا گفته‌های شاعران بزرگ احاطه کامل داشته است.

خیام با همه‌ی پرمایگی از نوشتن و بحث و تدریس اجتناب داشته، به حدی که او را به بخل در تعلیم متهم کرده‌اند، اما او کارهای علمی خود را به اهتمام کامل دنبال می‌کرد، از خودستایی

و خودنمایی نیز پرهیز داشت.

چنان که گفته شده است قالب رباعی را نخست رودکی (پدر شعر فارسی) پدید آورد. به هر حال گفته‌اند، اما رباعیات خیام در تاریخ ادبیات فارسی سیمای مشخص و متمایزی دارد. وجه امتیاز آن این است که در رباعیاتش، مدح، تغزل، نصیحت و نظایر این‌ها وجود ندارد. بلکه آئینه روح حکیم فکوری است که به راز هستی اندیشیده و دچار حیرت شده است.

درباره‌ی خیام، رساله‌ها و مقاله‌هایی فراوان توسط نویسندگان ایرانی و غیرایرانی نوشته شده است، و همه‌ی آن‌ها معتقدند که او در علوم نجوم، ریاضیات، فلسفه، پزشکی، الهیات احاطه‌ی کامل داشته است. و علاوه بر آن‌ها در شعر نیز دستی توانا داشته و با این که تعداد اشعار او از نظر کمی اندک است ولی از نظر مضمون و محتوا توجه همگان را به خود جلب کرده است. به طوری که همه‌ی اصل علم در داخل و چه در خارج از کشور او را می‌شناسند و اشعارش را زمزمه می‌کنند. برخی او را ماس، برخی اجتماعی، طبیعی، فلسفی، صوفی، بدبین، خوشبین، مذهبی، لامذهب، صوفی، رند و ... می‌نامند.

البته طبیعی است که درباره‌ی اشخاص بزرگ چنین برداشت‌هایی از سوی علاقه‌مندان و مغرضان می‌شود. این برداشت‌ها درباره‌ی او حاکی از آنست که افراد بزرگ است. اگر درختی بار نداشته باشد، توجه کسی بدان جلب نمی‌شود، و قری درختی شمر، میوه و باری داشته باشد مورد آزار و رنج دیگران واقع می‌شود و شاخ و برگ‌هایش را زخمی می‌کنند.

به خیام کتابی در نثر فارسی به نام «نوروزنامه» نسبت شده که با انشایی ساده و شیوا در بیان اسباب پیدایش جشن نوروز و کشف حقیقت آن و این که کدام یک از شاهان واضع آن بوده و آیین آن جشن. شهرت خیام در ایام زندگی‌اش، بیشتر در فلسفه و طب و نجوم و ریاضیات مشغول بوده، لیکن امروز او را در جهان بیشتر به رباعیات فلسفی و لطیفش می‌شناسند.

رباعیات وی بسیار ساده و بی‌آلایش و دور از تصنع و تکلف بوده و با این حال مقرون به کمال فصاحت و بلاغت و شامل معانی عالی و جزیل در الفاظ موجز و استوار است. در این اشعار، خیام افکار فلسفی خود را که غالباً در مطالبی از قبیل تحیر یک متفکر در برابر آسرار خلقت، و تأثیر از ناپیدایی سرنوشت آدمیان و کوتاهی حیات و مصایب آن است را بیان می‌کند.